

نقد نمایشگاه

تجزیه و تحلیل و نقد عکس

استاد محترم: جناب آقای دکتر مترجم زاده خدادای

دانشجو: فاطمه زهرا امیرابراهیمی خوشمهر

شماره دانشجویی: ۹۹۱۲۳۳۵۱۰۲

به ما نگاه کنید

مهشید نوشیروانی



تن‌های فرسوده، چهره‌های بی‌رمق، دست‌های خسته و پینه بسته، لباس‌های مندرس یک شکل و بدقواره، فضای سرد و خشن کارخانه و نگاه‌هایی که زل زده‌اند انگار به هزاران امیدی که می‌رود به تنگنای ناامید فقر و تاریکی. اینان کارگران کارخانه خروس نشان و خلیج‌اند که مهشید نوشیروانی با صمیمیتی قلبی همچون تمام عکاسان متعهد، قدم به سمتشان برداشته و مجالی را برای آنها از دریچه دوربین خود مهیا ساخته است تا حضور خودشان را از اعماق رنج فرودستی به جامعه یادآور شوند. کارگرانی که او را به سوی خویش می‌خوانند تا مهمان خانه و محبتشان شود. اینان، خانواده‌های مهاجری که به امید گذران بهتر روزگار آواره شهر گشته‌اند، روبروی دوربین مهشید نوشیروانی چونان صمیمانه ژست گرفته‌اند گویی عکاس خود یکی از آنهاست، یکی از گروه دیگری.

مجموعه عکس "به ما نگاه کنید" در سال ۱۳۵۸ گرفته شده و تحت عنوان "کار و کارگر" یک بار در همان سال به نمایش در آمده است. عکسها که تاریخشان به کمتر از یک سال پس از انقلاب ایران برمی‌گردد، امسال در بهار قرن جدید برای بار دوم روی دیوارهای گالری امکان به کارگرانی که شاید خیلی از آنان امروز زنده نباشند این امکان را داده است تا دوباره به آنها بنگری، چشم در چشم آنها شوی و به آنها بنگری، چراکه موقعیت این گروه مختص به دوره‌ای خاص و شرایط معینی نیست. این عکس‌ها بعد از گذر حدود بیش از چهل سال شاید، تاریخی باشند، اما بی‌زمان‌اند و آن قدر بی‌زمان که گویی همه این مردمان را به همین تازگی می‌شناسی.

عکسهای نوشیروانی برای نگارنده یادآور عکس‌های کتاب "بیا بید تا مردان بزرگ را ستایش کنیم" اثر واکر اونز^۱ است. نگاهی با احترام و به دور از قضاوت، مستند نگاری از مردمانی که دوران سختی را می‌گذرانند و در چنین وضعیتی منتهای تلاششان را می‌کنند. عکس‌هایی که خود شرح خویشند آنگونه که جیمز ایچی^۲ نگارش کتاب اونز نوشت: "اگر می‌توانستم، اصلاً در این کتاب نمی‌نوشتیم. عکسها به خودی خود کفایت می‌کنند." عکس‌های مجموعه نوشیروانی نیز خود راویان سخنوری هستند. بسیاری از قاب‌های نوشیروانی قواعد ترکیب‌بندی را رعایت نکرده‌اند، حتی تعدادی از عکس‌ها فاقد نورپردازی صحیح‌اند. بخشی از مجموعه سیاه و سفید و بخشی از آن رنگی است. همه اینها خود دال بر آن است که آنچه برای نوشیروانی واجد اهمیت است نه بحث از زیبایی‌شناسی عکاسانه، که روایت سوژه‌های پیش روی لنز، پر اهمیت‌ترین بخش عکاسی و خاستگاه عکاس است. قاب‌های شکسته و تن‌هایی که در این شکستگی بریده شده‌اند، بخش چشمگیری از مجموعه را شامل می‌شوند. در عکسی نیمی از تنی از یک سو بریده شده و سری چپیده در خمیدگی تن خود در سویی مخالف میان انباشت فضا از فلز و نورهای پشت در مانده سخت مشغول به کار است. در عکسی دیگر نیمی از بازوی مردی بریده شده که دست دیگرش رو شانه دیگری است و چشمانی لوچ میانه همین تصویر میان دو دیگری،

¹ Let Us Now Praise Famous Men

² Walker Evans

³ James Agee

دو تن خمیده اما مغرور، چشم در چشم دوربین دوخته است. این شکستگی قاب‌ها در بیشتر فریم‌های این مجموعه به همین منوال ادامه می‌یابد، شکستگی‌هایی که چون رد دود از آتش، نمایه‌هایی هستند از وضعیت نابسامان و متزلزل طبقه کارگر. نمایه‌ای که ذهن را به فضایی فرای کادر می‌برد، فضای زندگی طبقه کارگر. طبقه‌ای که تن خود را چون ماشین به اندک بهایی زیر چرخهای صنعت می‌دهد تا زندگی را یارای مقابله یابد.

کارگران مجموعه به ما نگاه کنید تنها مردان را شامل نمی‌شوند بلکه زنانی نیز، گاه با لبخندی بی‌رمق به دوربین خیره شده‌اند. زنانی که دست روی شانه یکدیگر در لرزش دوربین، لرزش نگاه‌های نگران‌شان هرچه بهتر ثبت می‌شود. زنانی با چهره‌های بی‌رنگ که تنها آذین صورتشان خطوط چین و چروک است و روسری‌هایی بلند و یک شکل، همه آبی رنگ. رنگ آبی که بر سر زنان این مجموعه تنگ پیچیده شده است، رنگ مسلط قسمت رنگی مجموعه است. تسلطی سرد از نوع کارخانه، محیطی صنعتی مملو از فلزات تیز و برنده، مملو از صداهای نابهنجار و در این میان، یکی از این عکس‌ها که روی کاتالوگ نمایشگاه خودنمایی می‌کند، چهره زنی است که مصمم دوربین را می‌نگرد با دستانی که سخت و مصمم تر کهنه پارچه‌ای را می‌فشرد. در فضایی این چنین با روپوش‌های تیره و چروکیده میان تلی از آهن و فلز کنار انعکاس روسری آبی‌هایی دیگر در حلب‌های روغن، نگاه نگران زنی دیگر در یک سوم چپ تصویر آنجا که حتی عمق میدان یارای ثبت دقیق چشمانش نیست دیده می‌شود. زنی که به بیرون از کادر مضطربانه می‌نگرد و آرزوهایی که در دوردست نگاهش سوسو می‌زنند.

اگر عکسهایی از این مجموعه از حیث پرداختن به لباس و تن مستهلک، یادآور مجموعه کارگر از سه‌گانه کاوه گلستان باشد، اما عکسهای زنان مجموعه، عکس‌هایی برآمده از نگاه زنی است که این بار نه تنها با نیت عکاسی متعهد که به واقع از نگاه یکی از درون گروه دیگری است. زنی که با آگاهی کامل و به صراحت تمام به بازنمایی دیگری بودن جنس خویش در جامعه پرداخته است. "به ما نگاه کنید" روایت گروه دیگری است، روایت مردمانی که در چرخه نظام‌های اقتصادی و سیاسی از آنها انسان‌زدایی می‌شود تا تن‌هایشان چون ابزار در چرخه تولید، مصرف شود. گروه دیگری که همیشه درگیر بحران هویت است. درگیر چرایی کیستی و چیستی خود. چرایی که ریشه در دشواری‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد، فقر و عدم عدالت. آنتونی گیدنز⁴ درباره نقش تن چنین بیان می‌کند: " بدن سرمنشاء احساس آسایش است ولی جایگاه بیماری‌ها و دردها هم هست. مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌هاست و غوطه‌ور شدن عملی آن در کنش‌های متقابل زندگی روزمره یکی از ارکان عمده نگاهداشت و تحکیم مفهوم منسجم و یکپارچه‌ای از هویت است. به ما نگاه کنید، روایت گروه دیگری است که هویت خویش را در چشمان مخاطبی که جامعه نام دارد جستجو می‌کند.

⁴ Anthony Giddens

